

Asztma a XIX. század végi FRANCIAORSZÁGBAN

Dr. Molnár F. Tamás

PTE ÁOK Orvosi Készségfejlesztő és Innovációs Központ Műveleti Medicina Csoport, Pécs

Az anamnézis az orvoslásban a memória szó rokonaként, a „vissza egy korábbi tudásba” értelmű szép görög szavunk. Ha tetszik, ha nem, jelentése Platónig nyúlik vissza; a születés előtt már megvolt, belső ismeret előhívásának aktusát fedné. (Jelenkori csökevényesedő formája addig él, amíg a művi unintel-

ligencia fel nem veszi helyettünk, azalatt se kell a beteggel beszélni, marad idő az adminisztrációra és a jelenléti ív kitöltésére.) A jó kórelőzmény fél diagnózis: tartották eleink. Ami a beteg előtörténete (innen az angol *case history* is) a páciensnél, az a történelem egy nemzet, ország esetében. Históriai anamnéziszfelvételünkhöz a XIX. századba lépünk vissza.

Az 1870–71-es porosz–francia háború (vagy francia–porosz, ha a hadat üzenő és nem a győztes felet tesszük előre) amellet, hogy elültette az első világháború magvát¹, a francia irodalmat is bőven ellátta témával; különösen ha ideértjük közvetlen következményét, a párizsi kommünt. A szerzői névsor töredékességében is imponáló. Alphonse Daudet, Gustave Flaubert, Anatole France, Théophile Gautier, Edmond de Goncourt, Ernst Renan, George Sand, Hippolyte Taine, Emile Zola. Megidézendő szerzőnk – Alfred de Musset-vel² lovagiasan osztozva a *perdita romantika atyja* címen – a háborút elég szokatlan, diszkrétan altáji szögből szemléli, amely megközelítés azonban – szerencsénkre – nincs híján pulmonológiai aspektusoknak sem. Leghíresebb,

Alfred de Musset (1810–1857)

1. A gall-germán (germán-gall?) háborúskodás azért a területért, amelyet ma Elzász-Lotharingiának hívunk, már a 800-as években elkezdődött, s a több-kevesebb vérrel járó civakodás tartozta is, akárcsak Dél-Tirol esetében, hogy a Kárpát-medence délkeleti régióit ne is emlegessük, a Balkán szinte egészéről pedig szót se ejtsünk.

2. Alfred de Musset: A század gyermekének vallomása (fordította: Benedek Marcell) Pesti Napló é.n. 86-87.

a fordításban 27 lapnyi novellájában – mely meghozta számára az elismertséget is – 13 oldalon belül négyszer kap jellemábrázoló szerepet valamilyen légúti betegség; amit ő következetesen asztmának nevez. Diagnózisát ne firtassuk, hiszen a XIX. század végi szerző – és persze olvasói – ekkor ezt értették alatta.

Lássuk az idézeteket.

(1)

„Végre asztalhoz ültek, mikor a fogadós maga is megjelent. Hajdani lócsiszár volt, nagy darab, asztmatikus ember, kinek rekedt gégeje örökösen sípol a nyálkától.”

(2)

„Follenvie úr és neje az asztal szélső sarkán evett. A férj hörgött, mint valami repedt mozdony, s a mellével sokkal több baja volt, semhogy evés közben beszélni tudjon, felesége ellenben egy percre sem hallgatott el.”

(3)

„Follenvie-t keresték, de szolgálója azt mondta, hogy gazdája sohasem kel fel tíz óra előtt, az asztmája miatt. Sőt kereken megtiltották, hogy tüzeset kivételével valaha is előbb felkeltsék.”

(4)

„Follenvie azonban csakis kártyáival törődött, se halott se látott, szakadatlanul csak ezt hajtogatta:

— Játsszunk uraim, játsszunk!

Olyan lázasan figyelt, hogy még a gégejében felgyülemlett nyálkát is elfelejtette, és melle néha orgonafúgákat játszott. Sípoló tüdeje az asztma egész hangnyolcadát megzengette, a mély és sötét színezetű hangoktól a rikoltani próbáló kiskakas éles és rekedt kukorékolásáig.”

Ez az utóbbi, fantáziadús leírás akár egy diagnosztikai propedeutikai tankönyvben is megállná a helyét, olyan korrekt és egyben kép(és hang)szerű. Érthető: a kor orvosa csak a szemére, a kezére és a fülére hagyatkozhatott, Konrad Röntgen bő évtized múltán csodálkozik csak rá a katódsugárcső alatt a kézcsontjaira...

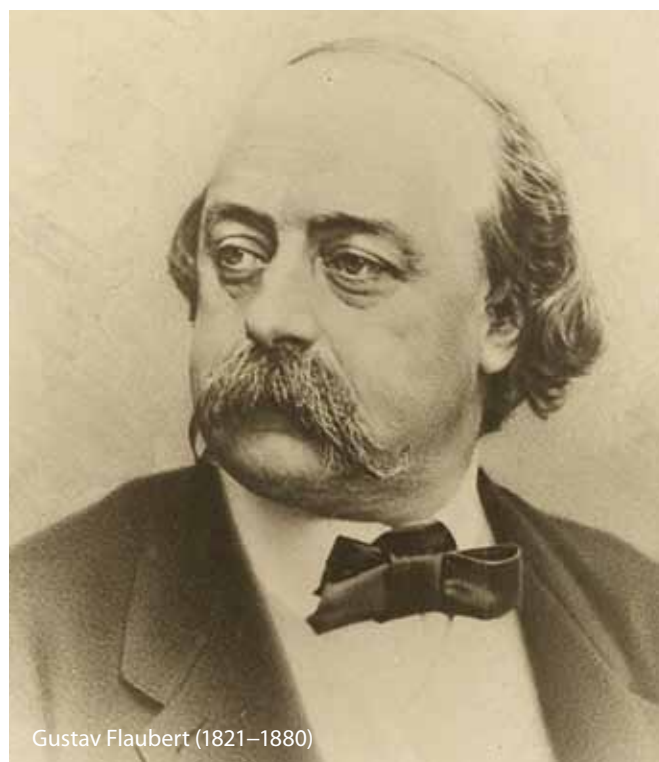
1. kérdés:

Ki a szerző?

- Guy de Maupassant
- Honoré de Balzac
- Emile Zola
- Gustav Flaubert
- Alfred de Musset

Van még egy tüdőbetegség vonatkozású része a novellának: a kor szinte köteles toposza. A XIX. századvégi liberális gall értelmiségiként kötelesen és vehemensen antikatolikus szerző – aki a mai Franciaországban is ott-hon érezné magát – így írja le két mellékszereplőjét.

Fjodor Dosztojevszkij (1821–1881)

„(...) a grófnőnek még két szomszédja is volt, két apáca, kik hosszú rózsafüzéreket morzsoltak, és hol Pater nostert, hol az Avet mormolták. Egyik öreg és himlőhelyes volt, mintha közvetlen közelből csapódott volna

Somerset Maugham (1874–1965)

arcába egy csomó kartács. A másik nagyon félénk volt, tüdővészttől roncsolt melle fölött szép és beteges fejjel, azzal az emésztő hittel, ami a vértanúkat és a rajongókat jellemzi.”

A nagylelkű író megengedi, hogy a szegény fiatal apáca még éljen a novella végén, de a kórjóslat nyilvánvalóan szomorkás.

2. kérdés:

A felsorolt művek közül az egyik kakukktojás.

Melyik regény főhőse(i) nem szenvednek gümőkórban?

- Gárdonyi Géza: Ki-ki a párjával
- Thomas Mann: Varázshegy
- Somerset Maugham: Szanatórium
- Fjodor Dosztojevszkij: A félkegyelmű
- Kosztolányi Dezső: Édes Anna

„Vázlatok: a köhögés fenomenológiája” címet is viselhetné ez a bekezdés, mely Maupassant egy másik, 1884-ban írott novellájából való.

„(...) de akárhányszor ki akart mondani egy szót, a nevetés a torkában reszketett, kibuggyant, s bárhogy igyekezett visszatartani, megint előtört, kitört mint a szénsav a felbontott pezsgősüvegből, melynek habzását nem lehet visszatartani.” (...) „Szájából rövid, szaggatott kiáltások buktak elő, úgy látszott a melle mélyéből szakadnak föl, két kezét a gyomrára szorította, mintha a szamárköhögés hosszú fuldokló rohamai fogták volna el (...)”³

3. kérdés:

Melyik idegen nyelvi alakzat nem fedti a szamárköhögést?

- pertussis
- tosse matura
- whooping cough
- Stickhusten

Azt már elárulhatjuk, hogy az idézett kisregény (hosszú novella?) címe Gömböc. A fordító a gombóc(ka) formára akarhatott utalni, de magyarul a szónak ennél jóval több jelentése van.

3. Az eredeti forrás: Guy de Maupassant: A vallomás In: Guy de Maupassant: Az őrült asszony. Válogatott elbeszélések. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1988. p 206. (Honti Rezső fordításának felhasználásával: MFT)

4. kérdés:

A gömböc szónak több jelentése is van.

Az alábbiak közül melyik?

- disznósajt (sertésgyomorba töltött húsnemű mindenfélesek)
- geometriai forma
- gyermekmese hőse, aki mindenkit felfal, de a végén póru jár
- mindegyik

MEGOLDÁSOK

1. válasz:

a. Guy de Maupassant. A forrás: Gömböc. In: Guy de Maupassant: Az örült asszony. Válogatott elbeszélések. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1988. Az idézetek sorrendjében: pp. 30,32, 37, 43.

Az író Dieppe közelében, Chateau de Miromesnilben született 1850. augusztus 5-én. Az yvetot-i papi líceumból kicsapták, a szabadabb szellemű roueni kollégiumban tanult tovább. Párizsban jogot hallgatott, közben szolgált az 1870-es francia–porosz háborúban. Amikor nem a Tengerészeti, majd a Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott, társasélete a Szajrán és a parton zajlott úszással és csónakázással, barátok és gyakran prostituáltak társaságában.

Guy de Maupassant (1850–1893)

A kezdő íróat Gustave Flaubert vette pártfogásába, aki amúgy fiatalon reménytelenül szerelmes volt Maupassant anyjába. Flaubert mutatta be a kor nagyjainak: Zolának, Turgenyevnek és Henry Jamesnek. 1880 áprilisában jelent meg a *Médani esték* című kötet, hat fiatal író novelláival a francia–porosz háborúról. Maupassant novellája, a *Gömböc* volt messze a legjobb; a szerkesztő, az addig tartózkodó Flaubert is mesterműnek nevezte. A siker után Maupassant otthagyta hivatalnoki állását, csak az írásnak szentelte életét. A nagy párizsi lapok, a *Gil Blas*, a *Figaro*, a *Le Gaulois* adtak teret karcolatainak és cikkeinek. 1890-ig mintegy háromszáz novellát, hat regényt (az *Egy asszony élete* és az *Erős, mint a halál* élvezhető ma is), három útikönyvet és egy verseskötetet adott ki.

Írásai az 1870 és 1890 közötti francia élet hű tükrői, ha láthatáráról szinte sosem is hiányzik a lágyéktáj. Nagy gusztóval ír a testi szerelemről: optikája a tipikus erotikus íróé. A fiatal lányok közötti népszerűségét a tiltás csak fokozta. Ó, boldog, ártatlan pre-porno korszak! Tagadhatatlan a vonzalma a prostituáltak és a bordélyházak iránt. A példányszámban testet öltő közönségsiker lakásokhoz juttatta Párizsban és a Riviérán, házhöz a normandiai Étretat-ban. Rengeteget utazott – a kor

Töröcsik Mari az Édes Anna című filmben (Fortepan, 1958)

csodája a mindent behálózó vasút – és saját jachtja is volt. Progresszív szifilisz migrénes fejfájást okozott, látása gyorsan romlott, és megkapta a kor kedvelt diagnózisát (minden időnek megvan a maga poszt-COVID-ja), a neuraszténiát is. Az utolsó évek hasis- és morfiumfüggése is hozzájárult 1892-es januári öngyilkossági kísérletéhez. A nyakseb nem volt végzetes. Végül egy párizsi elmegyógyintézetben, elborult elmével halt meg 1893. július 6-án.

2. válasz:

e. Kosztolányi Dezső: Édes Anna főhősnője (legalább is tudunkkal) nem szenvedett gümőkórban. A kérdés forrása: Guy de Maupassant: Gömböc. In: Guy de Maupassant: Az örült asszony. Válogatott elbeszélések. Zrínyi Katonai Kiadó Budapest, 1988. p16.

3. válasz:

b. A helyes válasz a *tosse matura* – olaszul hurutos (érett, bő köpetes) köhögés. A számarköhögés taljánul *pertosse* – ami akár *tosse secca* (száraz köhögés) is le-

hetne, de nem az. A latin *pertussis*, illetve az angol és a német változat mind a magyar számarköhögés fantáziaszegény fordításai...

4. válasz:

d. Mindegyik válasz helyes. Gömböcnek hívják a disznósajtot is, és ez a népmese címe és főhőse is.

Ezt a nevet kapta a 2010-es években világhírűvé vált konvex, homogén háromdimenziós test is. A két egyensúlyi helyzetű – egy stabil és egy instabil – különleges testet *Várkonyi Péter* és *Domokos Gábor*, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának oktatói fedezték fel 2007-ben. Megalkotásával bizonyították *Vlagyimir Igorevics Arnold* orosz matematikus 1995-ös sejtését, hogy létezik olyan homogén, konvex test, melynek négyenél kevesebb egyensúlyi pontja van. (A test mono-monostatikus; ez egy terminus technicus, ami nyakateketségében vetekszik a medicinában ismert pseudo-pseudo hypoparathyreodismus kifejezéssel. Legyen elég ennyi az interdiszciplinaritásból.) A problémát a homogenitás és konvexitás feltételei teszik nehezzé, hiszen a megkötések nélkül már a keljfeljancsi is teljesítené a kívánalmakat. Kétdimenziós sokszögekre be is bizonyították a képtelenséget, test esetében csak erős volt a gyanú. *Domokos Gábor* és felesége a kavicsok egyensúlyi pontjainak száma és milyensége szerinti saját osztályozási rendszerükben, (n: 2000; helyszín: Rodosz) nem találtak olyan példányt, ami egyensúlyi szempontból a későbbi Gömböcre

A Gömböc

Domokos Gábor

Várkonyi Péter

hasonlított volna. *Domokos* és egyik doktorandusza, *Várkonyi Péter* arra jutottak, hogy testnek – ha van – minimális vastagságú és keskenységű gömbszerű tulajdonságokkal kell rendelkeznie. A kutatóknak sikerült leírniuk egy olyan testet, ami kielégíti a keresett feltételeket, azaz csak két egyensúlyi ponttal rendelkezik. Ez a forma azonban szabad szemmel megkülönböztethetetlen volt a gömbtől: a különbség egy 1 méter átmérőjű gömbök esetén mindössze 0,01 mm lett volna. Ezt a testet nem lehetett iparilag sem előállítani. A kutatók ezért folytatták a keresést, eldobva néhány más megszorításukat is, és a kutatást siker koronázta. A Gömbök a *The Mathematical Intelligencer* 2006. évi 4. számának címlapjára került. Ez volt a második „magyar címlap” a Rubik-kocka óta (1979). 2009. február 13-án a BBC-ben *Stephen Fry* mutatta be a Gömböcöt és a felfedezés történetét. A *New York Times* 2007 hetven legérdekesebb ötlete közé választotta. A felfedezőket kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével.

PhD hallgatók figyelmébe! Az indiai csillagteknős pánccélzata hozzávetőlegesen Gömbök alakú, így tudnak viszonylag egyszerűen hasrafordulni. A két tudós egy évig méregette a teknősöket a Budapesti Állatkertben, a Magyar Természettudományi Múzeumban és az állatkereskedésekben. A pánccélformák geometriáját digitalizálták, és elemezték a Gömbök-

hoz való viszonyukat. Az első ilyen cikküket ötször utasították el, végül a *Proceedings of the Royal Society*-ben jelent meg. Később teret kapott a tudományos világlapokban, a *Nature*-ben és a *Science*-ben. A Gömbök alakú teknőspánccélról szóló elméletet a biomechanika egyik úttörője, Robert McNeill Alexander használta fel. A történész számára érdekes, hogy a spanyol hódítók (és a korabeli magyar zsoldosok, valamint ma a pápai testőrök ünnepélyes alkalmakkor hordott) tarajos sisakja (morion) áll közel a Gömböchöz.

Az első Gömbök 2006 nyarán készült számítógéppel vezérelt lézerrel. Szokásos mérete 10 cm. 2007-ben indult az egyedi Gömbök modellekből álló sorozat gyártása. Az első számozott Gömböcöt (Gömbök 001) a feltalálók a Gömbök létezését megsejtő *Vlagyimir Igorevics Arnold*nak ajándékozták a 70. születésnapjára Moszkvában, 2007 augusztusában. 2008 októberében készült az első porcelán Gömbök, herendi porcelánból. Kinézete ellenére nem igazi Gömbök, mert üreges. Neve ezért Herend pseudo-Gömbök. (Lásd még a magyar narancsot a boldog emléké 1950-es évekből.)

A Gömbök lett a 2010-es sanghaji vilákiállítás magyar pavilonjának központi eleme. Számozatlan, egyedi Gömbök a Stephen Smale díj, melyet háromévente adományoz a Foundations of Computational Mathematics társaság. ■